

Ingliskeelsete sõnaahelate tõlkimine eesti keelde¹

Helika Mäekivi

Päevakera tekstibüroo peatoimetaja

Aeg-ajalt liidetakse eesti keeles sõnad sidekriipsu abil kokku. Ortograafia pakub selliseid näiteid nagu

aega-küll-meeleolu,
keelan-käsin-juhtimine,
ära-puutu-mind-hoiak,
*anna-mulle-andeks-naeratus.*²

Selliseid sõnaridu nimetatakse ahelliitsõnadeks. Ka teistes keeltes kasutatakse samasuguseid või -laadseid sõnaahelaid. Inglise keeles esineb neid rohkemgi kui eesti keeles, kus need on olnud kasutusel peamiselt ilukirjandusliku stiilivõttena, kuid näivad praegusel ajal levivat ka tarbetekstidesse. Euroopa Liidu tekstide³ näitel võib märgata, et niisuguseid sõnaahelaid tõlgitakse ja kirjutatakse mitmel viisil. Seda kajastavad allpool tabelis toodud vasted muutmata kujul (k.a jutumärgikasutus ja tühikud).

Tabel 1. Sõnaahela tõlkimise viise Euroopa Liidu Teatajas

Ingliskeelne termin	Termini tõlkimise viisid eesti keeles
Turnkey	<p><i>Turnkey projects</i> projektid põhimõttel "võtmed kätte"</p> <p><i>such a steep increase was facilitated by using subcontractors and extending the scope of their responsibilities via turnkey contracts</i> sellisele suurele kasvule aitas kaasa alltöövõtjate kasutamine ja nende vastutusala laiendamine "võtmed kätte" põhimõttel lepingute kaudu</p> <p><i>Contract value in relation to turnkey contract, portion of sub-contracts, etc.</i> Lepingu väärtus „võtmed kätte” lepingu, allhankelepingute osakaalu jms taustal</p> <p><i>The contracting authority may invite tenders for design and build proposals on a turnkey basis</i> Tellija võib korraldada pakkumismenetlusi "võtmed kätte" põhimõttel esitatavate projektide ja ehituskavandite jaoks</p>
hands-free	<p><i>... with good mobile phone techniques, such as the use of hands-free kits, keeping calls short, switching off phones when not in use ...</i></p> <p>... mis käsitleb häid tavasid mobiiltelefonide kasutamisel, nagu nn käed-vabad-komplektid, lühikeste kõnede tegemine, telefoni väljalülitamine ajaks, kui seda ei kasutata ...</p>

¹ Artikkel on pikemal kujul ilmunud 2013. aasta eurokogumikus „Emakeelne eurokeel” pealkirja „Ahelliitsõnad” all, lk 25–32; <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/358dffbec8a7df11fa32d841b4585eb.pdf>.

² **Tiiu Erelt.** Eesti ortograafia. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005, lk 79.

³ Euroopa Liidu Teataja; <http://eur-lex.europa.eu/JOIndex.do?ihmlang=et>.

	<p><i>A hands-free mobile phone fitted fully in accordance with all required standards, regulations and manufacturers' instructions</i></p> <p>"Käed vabad" mobiiltelefon, mis on paigaldatud vastavalt kõikidele standarditele, eeskirjadele ja tootjapoolsetele juhistele</p>
<i>polluter pays (principle)</i>	<p><i>However, in accordance with the „polluter pays“ principle, in order for such a causal link thus to be presumed, that authority must have plausible evidence ...</i></p> <p>Vastavalt „saastaja maksab“ põhimõttele peab sellise põhjusliku seose eeldamiseks sellel asutusel olema siiski usutavaid kaudseid tõendeid ...</p> <p><i>They are likewise under an obligation to remedy environmental damage once it has occurred and to bear the costs (‘polluter pays’)</i></p> <p>Samuti on neil kohustus heastada keskkonnakahju, kui see juba juhtunud on, ning kanda selle kulusid (saastaja maksab)</p> <p><i>Failure of a Member State to fulfil obligations — Directive 2004/35/EC — Remedying of environmental damage — Polluter pays principle</i></p> <p>Liikmesriigi kohustiste rikkumine — Direktiiv 2004/35/EÜ — Keskkonnakahjustuste parandamine — Saastaja maksab põhimõte</p>
<i>user pays principle</i>	<p><i>This calls for further recourse to the „user pays“ principle and the development and the implementation of the „polluter pays“ principle in the transport sector in all modes of transport</i></p> <p>Seepärast tuleks kõigi transpordiliikide suhtes laialdasemalt kasutada põhimõtet „kasutaja maksab“ ning arendada ja rakendada põhimõtet „saastaja maksab“</p>
<i>use it or lose it</i>	<p><i>introduce a ‘use it or lose it’ clause in sound recording contracts</i></p> <p>lisada helisalvestiste tootmisel sõlmitavatesse lepingutesse „võta või jäta“ (use it or lose it) klausel</p> <p><i>further strengthening of the use-it-or-lose-it provisions</i></p> <p>„kasuta või kaota“ põhimõtet hõlmavate sätete täiendav tugevdamine</p> <p><i>mandatory resale as part of a „use it or lose it“ approach</i></p> <p>kohustuslik edasimüük põhimõtte „use it or lose it“ alusel</p>
<i>use it or sell it principle</i>	<p><i>They shall be subject to the use-it-or-lose-it or use-it-or-sell-it principles at the time of nomination.</i></p> <p>Nende suhtes kehtivad määramise ajal põhimõtted « kasuta või kaota » või « kasuta või müü »</p>

Osa tabeli 1 näiteid ei ole eesti keeles korrektselt vormistatud. Jäetagu aga üksikparanduste tegemine kõrvale ja vaadeldagu, milliseid tõlkimisvariante ingliskeelne sõnaahel pakub. Eestikeelses tarbetekstis ja eeskätt terminite puhul võiks kaaluda lahendusi, mis kätkevad sisukat teavet ja on selged. Tõlkija ees on mitu võimalust, mida saab selgitada tabeli 1 näidete varal.

1. **Otsetõlge**, mis on kõikidest valikutest lihtsaim, kuid kõige kehvem võimalus, sest sageli ei selgita see mõistet piisavalt. Kui mingitel tingimustel peab siiski ahelliitsõna kasutama, tuleb see korrektselt vormistada – õige variant on ilma jutumärkideta ja koos sidekriipsudega,

sealjuures peavad viimased ulatuma kuni põhisõnani (erinevalt inglise keelest, kus põhisõna ette sidekriipsu ei panda): *võtmed-kätte-leping, käed-vabad-komplekt*.

2. **Ümberütlev tõlge**, mida võib kasutada siis, kui terminit või väljendit esineb tekstis vähe. Ümberütlemise, selgitamise või defineerimise miinus on aga asjaolu, et tõlgitav vaste saab sageli liiga pikk: *leping, mille järgi ehitatakse ehitisi täiesti valmis, sh tehakse siseviimistlus ja vajalikud haljastustööd; telefoniga kõneleja käsi vabaks jättev komplekt*. Kui terminit tuleb kasutada tekstis väga palju, võib selgituse järel määrata sulgudes lühitermini või kokkuleppelise sõnakuju, mida edaspidi kasutada.
3. **Tõlge tsitaadina**, mille juures tuleb kasutada jutumärke ja väikest esitähte: *põhimõte „saastaja maksab“*. Rahvalike ütluste kasutamisel on esitähte kasutus vaba⁴, seega võib kirjutada *klausel „Võta või jäta“* ja *„võta või jäta“*.
4. **Mõttetõlge**, mis on teksti selguse mõttes parim lahendus, kuid üksnes juhul, kui mõiste sisu on tõlkijal selge. Mõttetõlge võib olla kokku lepitud:
 - a) lühiterminina: *vabakäekomplekt*,
 - b) pikema selgitava terminina: *saastaja (rahalise) vastutuse põhimõte*.

Euroopa Liidu Teataja, IATE⁵, Eurovoci⁶ ja Google'i andmeid uurides selgus, et tõlkimisel kasutatakse nii otse-, ümberütlevat, mõttetõlget kui ka tsitaati, vahel on eelistatud viiendatki võimalust – tsitaatsõna. Viimast tagaplaanile jättes on tabeli 1 näited ja mõned muudki silma jäänud ingliskeelsed sõnaahelad ja nende tõlkimise võimalused koondatud tabelisse 2 (ingliskeelse sõna ortograafia varieerub üsna suurel määral ja valik sai tehtud esinemissageduse järgi). Seal, kus vaja, on selgitatud sõnaahela mõtet. Eelistatud on mõttetõlget, kuid iga kord ei ole see õnnestunud ja valik on tulnud teha ümberütleva või tsitaadilise selgituse kasuks. Otsetõlget on välditud. Alljärgnev loend ei ole mõistagi ammendav.

Tabel 2. Ingliskeelsete sõnaahelate tõlkimise võimalusi õigekeelsussõnaraamatu, Euroopa Liidu Teataja, Riigi Teataja, IATE, Eurovoci ja Google'i põhjal

Ingliskeelne termin	Selgitus (kui vaja)	Tõlge
<i>know-how</i>	konfidentsiaalne, oluline ja identifitseeritav praktilise teabe kogum, mis ei ole patenditud	oskusteave
<i>turnkey contract</i>	leping, mille järgi ehitatakse ehitisi täiesti valmis, sh tehakse siseviimistlus ja vajalikud haljastustööd	võtmevalmis ehituse ~ täisvalmishituse leping
<i>win-win situation</i>		olukord, millest võidavad kõik; olukord, mis toob vastastikust kasu; kõigile kasulik ~ kasu toov ~ sobiv olukord

⁴ Maire Raadik. Lugu „ärakaotatud“ jutumärkidest. – Keelenõuanne soovitab 4, Tallinn, 2008, lk 175; <http://keeleabi.eki.ee/pdf/164.pdf>.

⁵ IATE (ingl InterActive Terminology for Europe, iate.europa.eu) on Euroopa Liidu mitmekeelne terminibaas, kust võib leida liidu õigusaktides kasutatud termineid kõigis liikmesriikide keeltes.

⁶ EuroVoc (eurovoc.europa.eu) on Euroopa Liidu mitmekeelne tesaaurus, mis hõlmab eri valdkondade termineid kõigis liikmesriikide keeltes ja serbia keeles.

<i>hands-free kit</i>	telefoniga kõneleja käsi vabaks jättev komplekt	vabakäekomplekt
<i>do-it-yourself approach</i>	eluviiis või hoiak, mille kohaselt valmistatakse asjad oma kätega	isetegemine, käsitsivalmistamine, meisterdamine, kodune isetegemine, vahel ka kasutusjuhend, amatöör(-)
<i>put and take fishery</i>	tiigid või muud seadmed, milles populatsiooni hoitakse üksnes meelelahutuspuügi eesmärgil ning mis taastasustatakse vesiviljelusloomadega	püügitiik
<i>hit-and-run draiver</i>	sõidukijuht, kes lahkub omavoliliselt sündmuskohalt	sündmuskohalt põgenenud juht
<i>„one-size-fits-all” solution</i>	lahendus, mis on kõigi jaoks ühesugune	standardlahendus, universaallahendus, ühesugune lahendus, ühe mõõdupuuga mõõtmine
<i>polluter pays principle</i>	põhimõte, et saastetõrjemeetmete kulud maksab saastamise eest vastutav isik	saastaja (rahalise) vastutuse põhimõte
<i>user pays principle</i>	põhimõte, et isik maksab teenuse või toote kasutamise eest (nt teemaks)	kasutaja (rahalise) vastutuse põhimõte
<i>use it or lose it</i>	põhimõte, mille puhul jäädakse teenuse kasutamatajätmisel sellest ilma	kohustusliku kasutamise põhimõte
<i>use it or sell it</i>	põhimõte, mille puhul tuleb valida, kas (elektrienergia edastamise võimsust) kasutada või müüa	kohustusliku kasutamise või müümise põhimõte
<i>know-your-customer, know-your-client (KYC)</i>	makseteenuse pakkumisel kehtiv põhimõte, kus usaldusväärseid kliente ei kontrollita	klienditundmise põhimõte, kliendi identifitseerimise põhimõte, kliendipõhine, kliendist lähtuv
<i>over-the-counter market</i>	väärtpaberite müük ilma vahendajateta ja väljaspool börsi	börsiväline turg, reguleerimata turg
<i>first in first out principle (FIFO)</i>	varu ringlemise põhimõte, kus esimesena saabunud toode, kaup, materjal, partii jm väljastatakse esimesena	lihtjärjekorra põhimõte
<i>last in first out (LIFO)</i>	varu ringlemise põhimõte, kus viimasena saabunud toode, kaup, materjal, partii jm väljastatakse esimesena	kuhjuva varu (arvestamise) põhimõte, varu arvestamine jäägi arvelt, pinupõhimõte
<i>highest in first out (HIFO)</i>	varu ringlemise põhimõte, kus kalleim toode, kaup, materjal, partii jm müüakse esimesena	kõrgeima hinna põhimõte
<i>lowest in first out (LOFO)</i>	varu ringlemise põhimõte, kus odavaim toode, kaup, materjal, partii jm müüakse esimesena	madalaima hinna põhimõte
<i>first come first served</i>	põhimõte, kus teenindatakse saabumise järjekorras	põhimõte „kes ees, see mees”, elav järjekord, üldjärjekord

<i>no-bail-out-clause</i>	tingimus, et liit ei kanna vastutust liikmesriikide kohustuste eest ega ükski liikmesriik ei kanna vastutust (teiste) liikmesriikide kohustuste eest	liikmesriikide kohustuste enda peale võtmise keeld, majanduslikku väljaaitamist keelustav põhimõte
<i>delivery-versus-payment settlement</i>	tehing, kus väärtpaberi ülekandmisel tehakse selle eest makse	väärtpaberi ülekanne makse vastu, makse vastu tehtav väärtpaberikanne

Kokkuvõtteks tuleb alati püüda luua võimalikult läbipaistev ja selge termin või väljend, ükskõik kas tegu on tõlkimise või eestikeelse teksti koostamisega. Kui see ei õnnestu, siis on järgmine valik ümberütlemine või selgitamine, mis on mõnes tekstis asjakohane. Selle kõrval võib kasutada tsitaati. Kui ka need ei ole millegipärast head lahendused, siis viimane võimalus on moodustada ahelliitsõna ja sealjuures meeles pidada, et sidekriipsud tuleb tõmmata kuni põhisõnani (k.a). Tsitaatsõna kasutamist võiks vältida.